

verordening werd evenwel van Nederlandse overheidsdienaren, nl. van de directeuren der arbeidsbureaus, gevegd dat zij persoonlijk door middel van door hen te ondertekenen beschikkingen andere Nederlanders zouden *dwingen* in Duitsland te gaan werken.

Het college van secretarissen-generaal scheen dit als de gewoonste zaak van de wereld te beschouwen (de notulen vermelden geen enkele kritische opmerking) en ook Verwey legde zich er aanvankelijk bij neer, maar toen bleek dat de verordening spoedig toepassing moest vinden, ontstond er grote onrust in de wereld van de gewestelijke arbeidsbureaus. Op 13 april '42 kwam de Contactcommissie bijeen, een college van acht GAB-directeuren, onder wie twee NSB'ers, met wie Verwey en van Lier belangrijke aangelegenheden plachten te bespreken, en daar deelde de directeur van het GAB-Eindhoven mee dat het hem principieel niet mogelijk zou zijn, aan de gedwongen uitzending van arbeiders naar Duitsland mee te werken. Na afloop van de vergadering zei de directeur-Nijmegen dat hij het hiermee eens was. De GAB-directeuren in het zuiden des lands pleegden een dag later, 14 april, druk telefonisch overleg. De directeur-Venlo diende zijn ontslag in. Hetzelfde deed de directeur-Hengelo. En op 16 april bleek dat Boening niet minder dan dertigduizend arbeiders voor de Duitse metaalindustrie nodig had! Nu berichtten de directeuren van Roermond en Breda aan Verwey dat zij niet langer in functie wilden blijven. Te voorzien viel dat bij de betrokken arbeidsbureaus niet alleen de directeuren zouden heengaan. Het gehele door Verwey opgetrokken bouwsel dreigde ineen te zakken.

Wat moest Verwey doen? Misschien kon men, zo overwoog hij, de situatie redden indien de bezetter bereid was, verzachtingen toe te staan of zelfs de dwang te laten vervallen. Hij zocht Schmidt op en vroeg deze of men niet tot het principe der 'vrijwilligheid' kon terugkeren. Nu, dat was Schmidt, die door Sauckel opgejaagd werd, geen moment van plan. Het kwam er Schmidt op aan dat aan de mogelijkheid van dwanguitoefening niet getornd werd, dat de arbeidsbureaus normaal met hun werk voortgingen en dat de inschikkelijke Verwey in functie bleef. Schmidt uitte jegens deze eerst enkele dreigementen (hij kon, zei hij, binnen veertien dagen alle in mei en juni '40 vrijgelaten Nederlandse krijgsgevangenen voor werk in Duitsland oproepen), vervolgens deed hij Verwey enkele concessies die hem weinig kostten (hij beloofde dat de dienstverplichting niet op vrouwen en meisjes toegepast zou worden, dat de *Sicherheitspolizei* GAB-directeuren die eventueel zouden aftreden, met rust zou laten en dat hij rekening zou houden met de belangen van het Nederlandse bedrijfsleven, speciaal ook met de voedselvoorziening) – en met dit mengsel van intimidatie en 'welwillendheid' bereikte hij precies zijn doel: Verwey verklaarde zich bereid,